

UDK 314.116(497.11)"2002/2011"
COBISS.SR-ID 230073100

ISSN 0350-2899. - God. 41, br. 4 (2016), str. 293-301.

DEMOGRAFSKE PROMENE STANOVNIŠTVA SRBIJE IZMEĐU DVA POPISA, 2002–2011. GODINE

DEMOGRAPHIC CHANGES OF SERBIA'S POPULATION BETWEEN THE TWO CENSUSES, 2002–2011.

Goran Zdravković

DOM ZDRAVLJA ZAJEČAR, PRIMARY HEALTH CENTER OF ZAJEČAR

Sažetak: Osnovni cilj rada je da ukaže na kretanje broja stanovnika u Republici Srbiji u periodu između popisa 2002. i 2011. godine i izvrši analizu vitalnih događaja (živorođenih, umrlih i prirodnog priraštaja, ukupnog i prosečnog godišnjeg) i da predloži mere za ublažavanje negativnih demografskih procesa. Prema popisu iz 2002. godine, u Republici Srbiji živelo je 7 498 001, da bi popisom 2011. godine taj broj smanjen na 7 186 862 stanovnika što predstavlja pad ukupnog broja stanovnika od -311 139 (4,15%). Osnovni razlozi depopulacije su negativni prirodni priraštaj i emigracija stanovništva. Jedino je u Beogradskom regionu zabeležen apsolutni porast od 83 316 stanovnika, dok su svi ostali region imali negativan prirodni priraštaj, a najveći pad je u regionu Južne i Istočne Srbije, od -189 088 stanovnika.

Ključne reči: demografske promene, Srbija, depopulacija, starenje stanovništva, prirodni priraštaj.

Summary: The main objective of this paper is to show the changes in the total population between the 2002 and 2011 censuses and to make an analysis of vital events (live births, deaths, and natural population growth – the total and average annual) and to propose measures for population policy and mitigating the negative demographic process. According to the 2002 census there were 7,498,001 people in the Republic of Serbia, while that number decreased to 7,186,862 inhabitants according to the census of 2011, which represents a decline in the population of -311,139 (-4.15%). The main reasons for depopulation are the negative natural growth and emigration of population. Only in the Belgrade region there was an absolute increase of 83,316 inhabitants, while all other regions had a negative natural growth, with the largest decline in the Region of Southern and Eastern Serbia of -189 088 inhabitants.

Key words: demographic changes, Serbia, depopulation, population aging, natural growth

UVOD

U međupopisnom periodu 2002–2011. prisutna je depopulacija u skoro svim područjima Republike Srbije. Stanovništvo je smanjeno u obe velike funkcionalne jedinice (Srbija – sever i Srbija – jug). Nešto je izraženija depopulacija u Srbija – jug, u tri od četiri regiona Srbije, u 23 od 25 oblasti, u 152 od 168 opština i u preko 4 300 od ukupno 4 709 naselja u Srbiji [1, 2, 3]. Proces starenja ukupne populacije u Srbiji počeo je sredinom 20. veka (od kraja 1960-ih) i traje više od 40 godina [4]. Republika Srbija je u trećoj deceniji negativnog prirodnog priraštaja (od 1992. godine je više umrlih nego rođenih) i uz negativni migracioni saldo (više odseljenih nego doseljenih) svrstava se u grupu zemalja sa izrazitom depopulacijom. Takođe, nizak fertilitet i visoka specifična stopa

smrtnosti doprinose depopulaciji u Republici Srbiji [5, 6, 7, 8, 9].

CILJ RADA

Osnovni cilj rada je da prikaže prirodno i mehaničko kretanje stanovništva u Republici Srbiji u međupopisnom periodu 2002–2011. godine i izvrši analizu vitalnih događaja (živorođenih, umrlih i prirodnog priraštaja; ukupnog i prosečnog godišnjeg) u periodu od 1961–2011. godine, da bi shvatili početak i uzroke ovih negativnih demografskih promena.

MATERIJAL I METOD RADA

Analiza u radu je bazirana na podacima popisa stanovništva i podacima baze Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije. Promena u metodologiji popisa stanovništva i uvođenje nomenklature

Adresa autora: Goran Zdravković, Dom zdravlja Zaječar, Plaža L1/4, 19000 Zaječar, Srbija.

E-mail: dudaogig@gmail.com

Rad prihvaćen: 10. 08. 2016. Elektronska verzija objavljena: 16. 03. 2017.

www.tmg.org.rs

statističke teritorijalne jedinice (NSTJ ili NUTS, po međunarodnoj skraćenici) delimično otežava analizu kretanja broja stanovnika i promena koje su se dešavale na početku ovog veka sa analizom stanja od sredine 20. veka.

Nomenklatura statistička teritorijalna jedinica je novi pojam koji je uveden za analizu popisa stanovništva. Na ovaj način je Srbija podeljena na statističke funkcionalne teritorijalne celine u tri nivoa (odluka je usvojena 2009. godine, Sl. glasnik RS, br. 109/09 i 46/10). Nivo NSTJ – 1 ima dve funkcionalne jedinice (Srbija – sever i Srbija – jug). Svaki od njih se sastoje od Celina, nivoa NSTJ – 2, a to su regioni. Srbija – sever ima dva regiona: Beogradski region i region Vojvodine, a Srbija – jug ima: tri regiona: region Šumadija i Zapadna Srbija, region Južne i Istočne Srbije i region Kosovo i Metohija. Regioni u svom sastavu imaju

celine nivoa NSTJ – 3, koji se zovu oblasti. Nazivi i granice oblasti su istovetni sa postojećim upravnim okruzima.

REZULTATI RADA

A) Promena broja stanovnika u Srbiji između dva popisa, 2002–2011.

Po popisu iz 2002. u Republici Srbiji bilo je 7 498 001 stanovnika, a 2011. je bilo 7 186 862 stanovnika, što predstavlja pad ukupnog broja stanovnika od -311 139 (-4,15%).

Jedino je u Beogradskom regionu (nivo NUTS – 2) zabeležen apsolutni porast od 83 316 stanovnika, dok su svi ostali regioni imali negativan prirodni priraštaj tj. depopulaciju. Najmanji pad je bio u Vojvodini (-100 183), a najveći pad je zabeležen u regionu Južne i Istočne Srbije (-189 088 stanovnika).

Tabela 1. Porast – pad broja stanovnika Srbije, period 2002–2011, po regionima.

Table 1 The increase-decrease in the population of Serbia, period 2002-2011, by regions

	Broj stanovnika		Apsolutni porast – pad 2002–2011.
	2011	2002	
Republika Srbija	7 186 862	7 498 001	-311 139
Srbija – sever	3 591 249	3 608 116	-16 867
Beogradski region	1 659 440	1 576 124	83 316
Region Vojvodine	1 931 809	2 031 992	-100 183
Srbija – jug	3 595 613	3 889 885	-294 272
Region Šumadije i Zapadne Srbije	2 031 697	2 136 881	-105 184
Region Južne i Istočne Srbije	1 563 916	1 753 004	-189 088
Region Kosovo i Metohija	...	...	...

Izvor: Republički zavod za statistiku Srbije.

* U opštinama Preševo i Bujanovac albansko stanoništvo nije učestvovalo u popisu 2011. Region Kosova i Metohije nije obuhvaćen popisom.

B) Komponente demografskih promena stanovništva Republike Srbije

Iz tabele 2 se vidi da je u međupopisnom periodu 2002–2011. porast broja stanovnika jedino bio u Beogradskom regionu, i to na račun pozitivnog migracionog salda, jer su se ljudi doseljavali u Beograd zbog nalaženja posla. U svim ostalim regionima je zabeležen pad broja stanovnika i to više na račun negativnog prirodnog priraštaja, a manje na račun migracionog salda. U regionu Južne i Istočne Srbije gubitku stanovništva je najizraženiji, i to više iz razloga iseljavanja stanovništva, nego u odnosu na negativni prirodni priraštaj.

U Srbiji 2002. prirodni priraštaj je bio 3,3‰, broj umrlih 13,7‰, a broj živorođenih 10,4‰. U Srbiji 2011. prirodni priraštaj je bio 5,2‰, odn. broj umrlih je bio 14,2‰, a broj živorođenih 9,0‰.

Analizom vitalnih događaja u Republici Srbiji (tabela 3) u periodu 1961–1970. god. zabeležen je pozitivan prirodan priraštaj 448 683 (1 062 918 živorođenih prema 614 235 umrlih), a u periodu 1971–1980. i 1981–1990. je bio pozitivan prirodni priraštaj, ali u padu. Od 1992. je zabeležen negativni prirodni priraštaj u Republici Srbiji, odn. u periodu 1991–2000. bio je negativan prirodni priraštaj od -144 618 stanovnika (821 294 živorođenih prema 965 912 umrlih), odn. prosečni godišnji negativni

prirodni priraštaj od -14 462 stanovnika. Takođe, u periodu 2001–2011. bio je negativni prirodni priraštaj od -337 066 stanovnika (798

310 živorođenih prema 1 135 376 umrlih), odn. prosečni godišnji negativni prirodni priraštaj od -30 642 stanovnika.

Tabela 2. Komponente demografskih promena stanovništva Srbije, 2002–2011, po regionima.
Table 2 Components of demographic changes in Serbia, 2002-2011, by regions

	Промена	Апсолутни допринос		Релативни допринос (%)	
		Прираштаја	Миграција	Прираштаја	Миграција
Република Србија					
2002-2011.	-311 139	-297 377	-13 762	95,6	4,4
Београдски регион					
2002-2011.	83 316	-32 648	115 964	...	Сав+
Регион Војводине					
2002-2011.	-100 183	-94 303	-5 880	94,1	5,9
Регион Шумадије и Западне Србије					
2002-2011.	-105 184	-79 636	-25 548	75,7	24,3
Регион Јужне и Источне Србије					
2002-2011.	-189 088	-90 790	-98 298	48,0	52,0
Регион Косово и Метохија					
2002-2011.	...	...	...	...	...

Izvor: Đurđev B. i Arsenović D. (ed. Nikitović V), 2015. [6].

Tabela 3. Vitalni događaji u Srbiji u periodu 1961–2011.
Table 3 Vital statistics in Serbia in the period 1961-2011

Periodi	Ukupno			Prosečno godišnje		
	živorođeni	umrli	priraštaj	živorođeni	umrli	priraštaj
1961–1970	1 062 918	614 235	448 683	106 292	61 424	44 868
1971–1980	1 098 410	697 854	400 556	109 841	69 785	40 056
1981–1990	1 003 865	826 433	177 432	100 387	82 643	17 743
1991–2000*	821 294	965 912	-144 618	82 129	96 591	-14 462
2001–2011	798 310	1 135 376	-337 066	72 574	103 216	-30 642

* Negativan prirodni priraštaj je od 1992. god.

Izvor podataka: Repulički zavod za statistiku Repulike Srbije, dokumentacione tabele [7].

DISKUSIJA RADA

A) Promena broja stanovnika u Srbiji između dva popisa, 2002–2011.

Prilikom poređenja podataka popisa iz 2002. i 2011. godine, treba znati da nije primenjen isti princip za određivanje ukupnog stanovništva, ali i da su Albanci sa juga Srbije bojkotovali popis 2011. [1, 2, 3]. U nedostatku zvaničnih popisnih podataka, koji bi bili korišćeni za tačno izračunavanje rasta populacije, kao i zvaničnih procena broja stanovnika koji su bojkotovali popis 2011, urađeni su proračuni autora po kojima je neto emigracija procenjena na 65 000 u

međupopisnom periodu 2002–2011. godine. Smanjenje ukupnog boja stanovnika je procenjeno na 363 000 (što je za oko 50 000 stanovnika više od zvaničnih rezultata). Negativni prirodni priraštaj je bio 297 000 stanovnika [4, 5, 6].

Osnovni razlozi za pad broja stanovnika u međupopisnom periodu 2002–2011. je negativni prirodni priraštaj, a u manjoj meri emigracija, tj. iseljavanje stanovništva u inostranstvo [7].

Na nivou statističkih celina (NUTS – 1), prema prvim rezultatima popisa 2011, Srbija – sever i Srbija – jug su imale približno isti broj

stanovnika (po oko 3,6 miliona), dok je u odnosu na međupopisni period 2002–2011. zabeleženo smanjenje ukupnog stanovništva, odn. mnogo je veći pad u Srbija – jug (-294 272) u odnosu na Srbija – sever (-16 867), što je prikazano u tabeli 1. O tome govore i drugi autori i izvori podataka [3, 4, 5].

Razlika kretanja stanovništva u ove dve celine još je izraženija ako se posmatra dvadesetogodišnji period (1991–2001.). Pre 20 godina Srbija – jug je imala više od pola miliona stanovnika (532 145) u odnosu na Srbiju – sever. Međutim, do 2011. stanovništvo Srbije – sever se povećalo za 68 903 , dok se u Srbija – jug smanjilo za 458 878 stanovnika [4, 5].

B) Komponente demografskih promena stanovništva Republike Srbije

Kretanje prirodnog priraštaja negativno je uticalo na promenu broja stanovnika Srbije između popisa 2002–2011. godine. Rast broja stanovnika jedino je registrovan u Beogradskom regionu, i to pre svega na račun pozitivnog migracionog salda, odn. većeg doseljavanja stanovnika, a ostali regionu su emigraciona područja iz kojih se stanovništvo iseljava. Najveći pad broja stanovnika zabeležen je u Regionu Južne i Istočne Srbije, i to više na račun iseljavanja stanovništva, nego zbog negativnog prirodnog priraštaja. Prosečna godišnja neto emigracija bila je najniža u regionu Vojvodine (oko 600 stanovnika), zbog pozitivnog migracionog salda u Novi Sad. U regionu Šumadije i Zapadne Srbije emigracija je bila četiri puta intenzivnija (oko 2 500), a u regionu Južne i Istočne Srbije čak 16 puta (oko 10 000) [6]

Nivo NUTS–3 u međupopisnom periodu 2002–2011. u 23 oblasti od 25 je zabeležen pad broja stanovnika, a najveće smanjenje je bilo u Zaječarskoj, Borskoj, Topličkoj i Pirotskoj oblasti (stopa pad oko 15 %).

Smanjenje broja stanovnika na nivou opština, odn. gradova (karta 1) je bilo u 151 opštini od 168 u međupopisnom periodu 2002–2011, a povećanje stanovništva je bilo u svega 16 opština, od čega su tri sa preko 10% (GO Novi Sad i Zvezdara i po proceni opština Preševo sa oko 16%); sa porastom do 10% je bilo 8 beogradskih opština i 2 na teritoriji grada Niša,

opština Petrovaradin u Novom Sadu, Novi Pazar i Tutin sa područja Sandžaka, i Bujanovac (po proceni) sa juga Srbije. Povećane broja stanovnika u većini opština je rezultat pozitivnog migracionog salda, osim opštine Bujanovac, Preševo, Novi Pazar i Tutin, gde je povećanje bilo na račun visokog prirodnog priraštaja [3, 4, 5, 6].

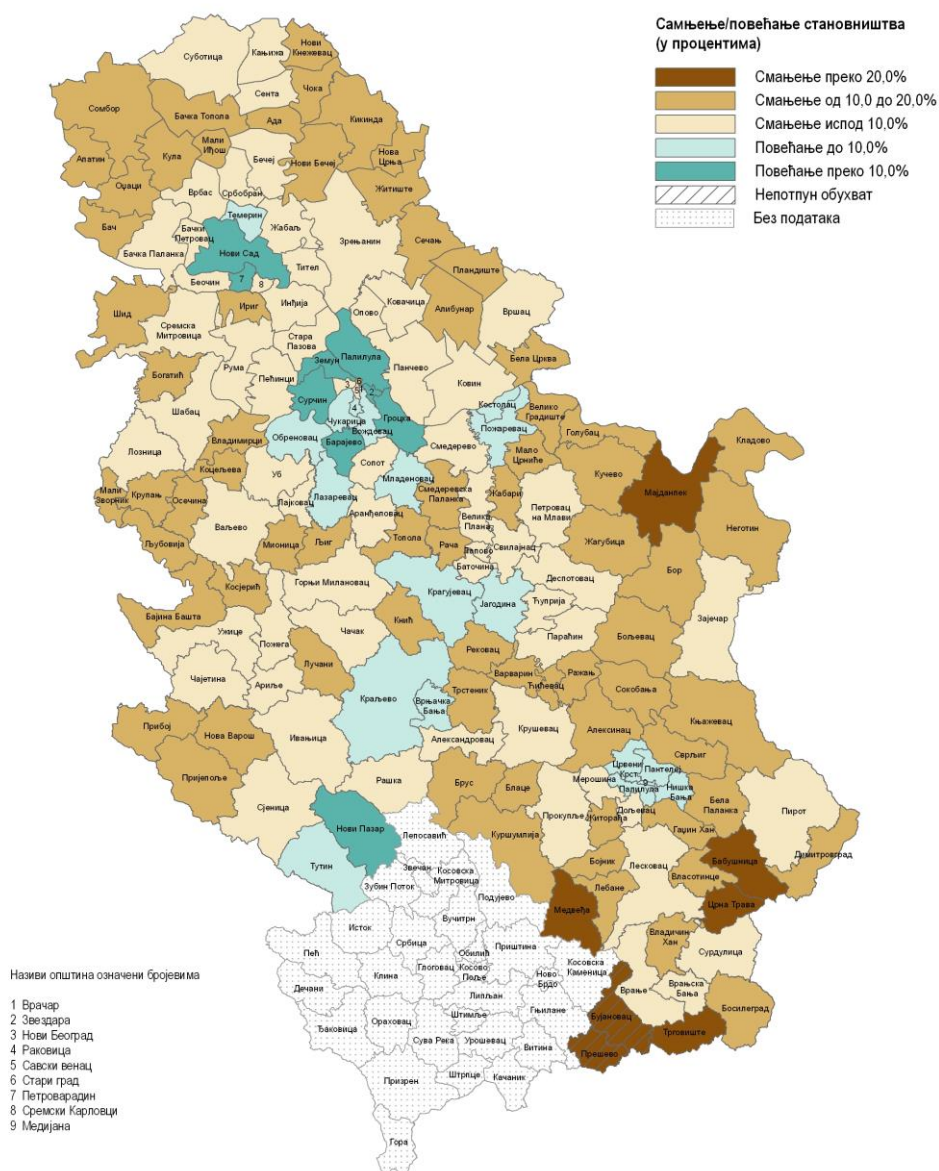
Negativan prirodni priraštaj je decenijama prisutan u skoro svim delovima Srbije. U međupopisnom periodu 2002–2011. godine u Republici Srbiji prosečna godišnja stopa prirodnog priraštaja je bila -4,3‰, a u ostalim delovima Srbije ona se kretala od -2,1‰, u Beogradskom regionu, do -5,8‰, u regionu Južne i Istočne Srbije.

U periodu 2002–2011. u 96% opština Republike Srbije prirodni priraštaj je bio negativan, kao rezultat niske stope nataliteta i visoke stope mortaliteta. Najniže vrednosti prosečne godišnje stope prirodnog priraštaja (karta 2) zabeležene su u opštini Crna Trava (-26,8 ‰), Gadžin Han (-19,8 ‰), Babušnica (-18,3‰) i Ražanj (-16,7‰). To su opštine sa starim stanovništvom, malim brojem žena fertilnog doba, tj. niskim fertilitetom, visokim mortalitetom i iseljavanjem stanovništva. Još u 29 opština je stopa bila ispod 10‰. Pozitivne vrednosti prosečne godišnje stope prirodnog priraštaja su registrovane u svega 7 opština: Tutin (14,1‰), Preševo (12,9‰), Novi Pazar (10,3‰), Sjenica (5,3‰), Bujanovac (4,3‰), Vranje (0,5‰), Novi Sad (0,4%) [6]. U Raškoj oblasti (opština Tutin i Novi Pazar) živi mlado stanovništvo, muslimanske veroispovesti, a u opštini Preševo mlado, albansko stanovništvo, koji rađaju veliki broj dece.

U periodu 1961–2011. (tabela 3) zabeležen je pad broja živorođenih, a porast broja umrlih, što se odražava negativno na prirodni priraštaj. Uzroci depopulacije u Republici Srbiji u današnje vreme leže u negativnim demografskim pojavama koje su počele još 1960-ih godina prošlog veka, odn. sredinom 20. veka [4, 7]. Zato je i analiziran period 1961–2011. u tabeli 3, da bi smo shvatili početak i trend razvoja nepovoljnih vitalnih događaja (natalitet, mortalitet i prirodni priraštaj) koji su doveli do pojave depopulacije u Srbiji današnjeg vremena.

Karta 1. Opštine i gradovi prema porastu–padu broja stanovnika u periodu 2002–2011.
Map 1 Population changes in municipalities and cities in the period 2002- 2011

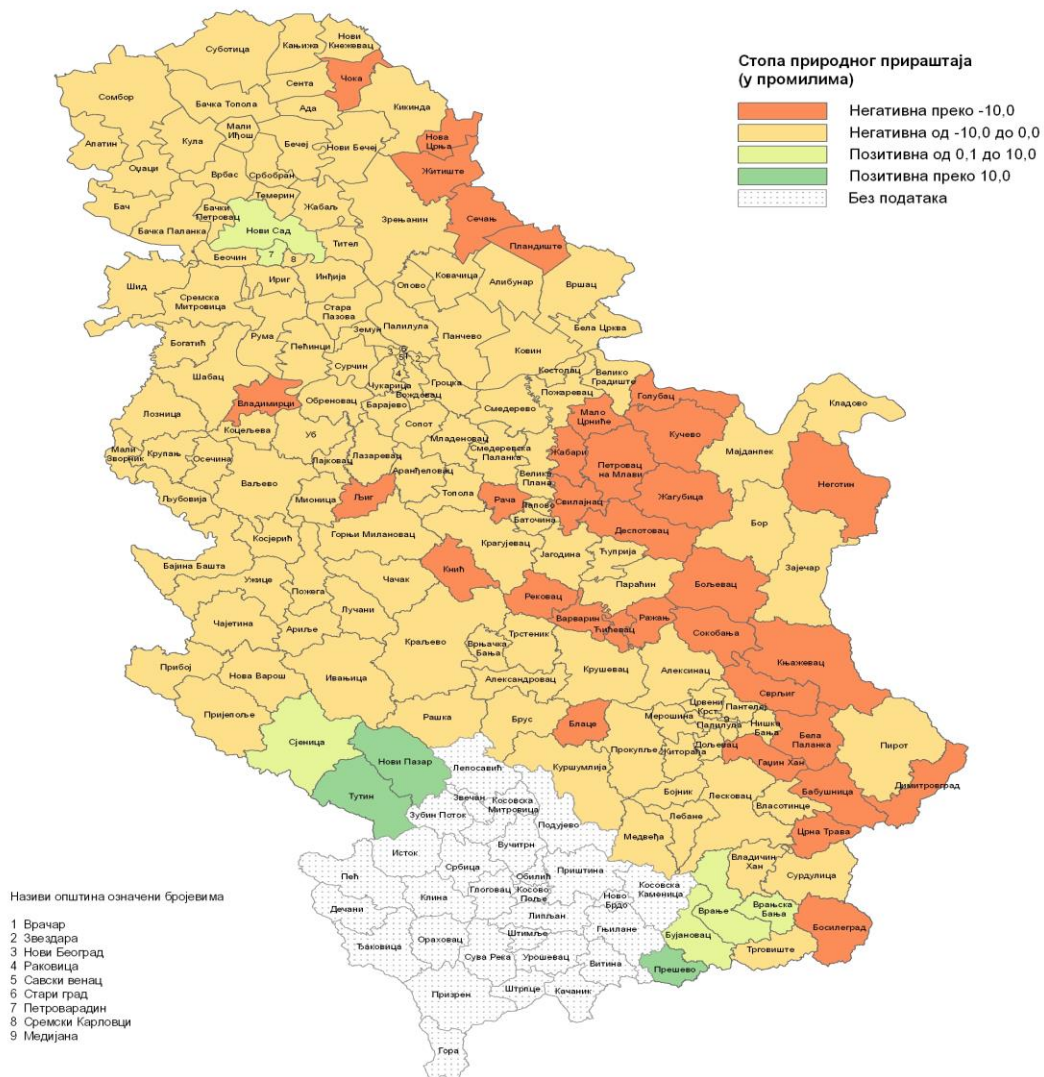
Општине и градови према порасту–паду броја становника у периоду 2002-2011.

Izvor: Đurđev B. i Arsenović D. (ed. Nikitović V.), 2015. [6].

Karta 2. Opštine i gradovi prema prosečnoj stopi prirodnog priraštaja u periodu 2002–2011.
 Map 2 Average rate of natural increase in municipalities and cities, in the period 2002- 2011

Општине и градови према просечној годишњој стопи природног прираштаја у периоду 2002-2011.

Izvor: Đurđev B. i Arsenović D. (ed. Nikitović V.), 2015. [6].

Tabela 4. Komparativna analiza demografskih pokazatelja Srbije i zemalja u okruženju.
Table 4 Comparative analysis of demographic indicators in Serbia and neighboring countries

Država	Stopa prirodnog priraštaja (‰)	Stopa ukupnog feriliteta (‰)	Prosečna starost	Očekivano trajanje života		Smrtnost odojčadi (‰)
				Muško	Žensko	
Srbija	-5,2	1,4	42,2	71,6	76,8	6,3
Bugarska	-5,1	1,5	42,5	70,7	77,8	8,5
Mađarska	-4,1	1,2	40,1	71,2	78,7	4,9
Makedonija	1,6	1,5	36,1	73,1	77,2	7,6
Slovenija	1,6	1,6	41,7	76,8	83,3	2,9
Hrvatska	-2,2	1,4	41,5	73,9	80,4	4,7
EU-27	0,8	1,6	41,2	77,4	83,2	3,9

Izvor: Ministarstvo privrede Republike Srbije, sektor za regionalni razvoj i strateške analize privrede. Izveštaj o regionalnom razvoju Srbije za 2012, Beograd, 2013; 13–22.

Poređenjem Srbije sa zemljama u okruženju po demografskim pokazateljima, uočavamo da je prirodni priraštaj stalno negativan i najniži u okruženju, stanovništvo je među najstarijim u Evropi, a po očekivanom trajanju života i stopi smrtnosti odojčadi je znatno ispod evropskog proseka. Kada se uporede stope prirodnog priraštaja u 2011. u Srbiji sa regionima zemalja u okruženju, samo region severozapadne Bugarske ima nižu stopu (-10,8‰) u odnosu na region Južne i Istočne Srbije [8]. Kada se uporede procenjene stope prirodnog priraštaja svih zemalja u svetu, one imaju najniže vrednosti u zemljama istočne Evrope, a pre svih to je u Ukrajini, Rusiji, Bugarskoj i Srbiji [9].

U međupopisnom periodu 2002–2011. stopa ukupnog feriliteta je u Srbiji u intervalu 1,59–1,36, što je slično kao i u većini evropskih zemalja. U 2011. je nivo feriliteta za 35% niži od vrednosti koje su dovoljne za prostu reprodukciju stanovništva [4, 9]. Ako uporedimo stopu ukupnog feriliteta u Srbiji u 2010. god. (1,4 deteta po ženi u fertilnom periodu), ona odgovara stopi u Italiji, a ispod je nivoa u Švedskoj (2,0 deteta po ženi u fertilnom periodu). Italija nema razvijenu populacionu politiku i u njoj je tradicionalni položaj žene u porodici. U Švedskoj je visoko razvijena rodna ravnopravnost, odn. u ovoj zemlji se promovise jednakost žena i muškaraca u pogledu zapošljavanja i profesionalne aktivnosti [10]. Udeo žena u fertilnom periodu u Srbiji je u periodu 2002–2011. sa 24,1% opao na 22,9% u ukupnom broju stanovnika [11]. U pogledu starosno polne strukture stanovništva u Republici Srbiji brojučano dominiraju muškarci,

kod mlađeg stanovništva, odn. žene kod srednjovečnog i starog stanovništva [4].

Srbija ima visoku opštu stopu smrtnosti (14,2 na 1 000 stanovnika), u periodu 2009–2011, što je među najvišim vrednostima u Evropi i svetu. Prema podacima iz 2011. veću stopu mortaliteta u Evropi ima jedino Bugarska, Ukrajina i Belorusija. U poređenju sa bivšim jugoslovenskim republikama, Srbija ima najviše vrednosti stope mortaliteta, a zatim slede Hrvatska (11,6 ‰), Makedonija (9,5‰), Crna Gora (9,4‰), Bosna i Hercegovina (9,2 ‰) i Slovenija (9,1‰) [9].

U periodu 2002–2011. u Republici Srbiji je prosečna starost stanovnika porasla sa 40,2 na 42,2 godine, što znači da je stanovništvo starije za 2 godine [4]. Procenat mladih (od 0 do 14 godina) je opao sa 16,1% na 15,0%, a procenat starih (65 i više godina) je porastao sa 16,6% na 16,8% [11], ili, po drugim autorima, po popisu iz 2011. udeo starih, 65 i više godina, je 17,4% [4], odn. došlo je do smanjenja mladog stanovništva, a porasta starog stanovništva [11, 12, 13, 14]. Ovaj nepovoljan odnos starog i mladog stanovništva ima veoma negativne posledice, sa jedne strane, na nemogućnost obnove stanovništva, a, sa druge strane, na činjenicu da ćemo u dogledno vreme imati nedostatak radne snage.

Prosečna starost stanovnika od 42,2 godine u 2011, indeks starenja od 1,22 i udeo starih od 65 i više godina od 17,4% Srbiju svrstava u jednu od najstarijih zemalja u svetu [4].

Najveći procenat starog stanovništva u 2011. godini ima region Južne i Istočne Srbije, gde je čak do 25% stanovništva starije od 65

godina. Prosečna starost stanovništva Južne i Istočne Srbije je 43,3 godina, što ovaj region svrstava u stadijum najdublje demografske starosti, a najmanje nepovoljna situacija je u Beogradskom region i regionu Vojvodine (prosečna starost za oba regiona je 41,8 godina).

Na nivou oblasti (NUTS - 3), „najmlađe“ stanovništvo je u Pčinjsko oblasti (oko 38 godina, po proceni) i Raškoj oblasti (prosečna starost 38,5 godina), a najstarije stanovništvo je u Zaječarskoj (prosečno 46,7 godina) i Pirotskoj oblasti (prosečno 45,4 godina).

Ako pogledamo u prošlost, proces starenja ukupne populacije u Srbiji je počeo sredinom 20. veka [4]. Depopulacioni trendovi kretanja stanovništva sa negativnim stopama rasta i negativnim prirodnim priraštajem su zabeleženi u Vojvodini još osamdesetih godina 20. veka, a u centralnoj Srbiji početkom devedesetih godina.

U budućnosti osnovne odlike projektovanog kretanja stanovništva Republike Srbije 2002–2032. je depopulacija. Po svakoj od pet projektovanih varijanti, broj stanovnika Republike Srbije do 2032. biće manji u odnosu na 2002. godinu, a Republika Srbija biće tipično područje sa negativnim prirodnim priraštajem. Do 2032. godine. starijih od 65 godina će biti najmanje 22%, što će biti skoro jedna četvrtina stanovništva [12].

U određivanju broja žena sa potrebnim brojem živorođene dece koje treba da obezbede prostu reprodukciju stanovništva Srbije ustanovljeno je da 10% žena neće da rađaju (zbog steriliteta i više drugih razloga), a da od žena koje mogu da rađaju, njih 22% bi trebalo da imaju jedno dete, 22% žena bi trebalo da ima dvoje dece, a 56% žena koje rađaju treba da za vreme svog reproduktivnog perioda imaju troje dece [15].

ZAKLJUČAK

U međupopisnom periodu 2002–2011. godine u Republici Srbiji je zabeležen pad ukupnog broja stanovnika od -311 139, odn. pad od -4,15%,

Najveći pad stanovništva u Republici Srbiji između popisa 2002–2011. godine zabeležen je u regionu Južne i Istočne Srbije, i on je iznosio -189 088 stanovnika.

Uzroci depopulacije su nizak natalitet, visok mortalitet i negativni prirodni priraštaj, a najniže prosečne godišnje stope prirodnog priraštaja zabeležene su u opštinama Crna

Trava, Gadžin Han, Babušnica i Ražanj. Negativni migracioni saldo, odn. više odseljenih nego doseljenih, u periodu 2002–2011. godine je bio najizraženiji u regionu Južne i Istočne Srbije i iznosio je -98 298 stanovnika.

Negativni prirodni priraštaj u Republici Srbiji je zabeležen od 1992. godine. U periodu 1991–2000. godine zabeležen je negativni prirodni priraštaj od -144 618 stanovnika, odn. prosečno godišnji negativni prirodni priraštaj je bio -14 462 stanovnika. U periodu 2001–2011. godine zabeležen je još i pad prirodnog priraštaja (ukupni pad od -337 066 stanovnika, a prosečno godišnji pad prirodnog priraštaja je bio -30 642 stanovnika). Početak i uzroci ovih negativnih demografskih promena u Republici Srbiji su primećeni još sredinom šezdesetih godina 20-og veka.

Pad nataliteta, visok mortalitet, negativni prirodni priraštaj, negativan migracioni saldo, nizak fertilitet, depopulacija i intenzivno starenje stanovništva su najvažnije demografske karakteristike Srbije u periodu između popisa 2002–2011. godine.

Predlog mera za prevazilaženje postojećeg stanja: potrebno je angažovanje najviših državnih institucija, u smislu oživljavanja privrede, povećanja standarda građana, zapošljavanja žena fertalnog perioda i muškog radno aktivnog stanovništva, dodela stanova za mlade bračne parove, podsticaj fondacije za treće dete, stimulacija rađanja, produženje porodiljskog odsustva, redovna isplata materinskih i dečijih dodataka, niz povlastica u čuvanju i školovanju trećeg i svakog narednog deteta, popularizacija rađanja putem medija i sredstava javnog informisanja, poštovanje zakonskih propisa i medicinskih indikacija za prekid trudnoće, plaćeni pokušaji vantelesne oplodnje od strane države za bračne parove koji ispunjavaju medicinske indikacije, donošenje zakonske regulative za ostale metode potpomognute reprodukcije i surogat roditeljstva, po ugledu na zemlje u kojima je to uvedeno i koje imaju pozitivna iskustva sa ovim metodama, uključivanje i privatnih zdravstvenih ustanova koje imaju adekvatnu opremu i stručno osoblje za vršenje metoda veštačke oplodnje, kontinuirana medicinska edukacija zdravstvenih radnika i nabavka najsavremenije medicinske opreme za lečenje steriliteta.

LITERATURA

1. Republički zavod za statistiku Srbije. Available from: <http://webrzs.stat.gov.rs/>

2. Republički zavod za statistiku, Uporedni pregled broja stanovnika 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1999, 2002. i 2011. U: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji, knjiga 20, RZS Srbije, Beograd; 2014: 23–139. Available from: <http://www.popis2011.stat.gov.rs/>
3. Penev G. Marinković I. Prvi rezultati popisa 2011: veliko smanjenje stanovništva. Demografski pregled 2012; 43: 1–4.
4. Marinković I. Popis stanovništva 2011. osnovne strukture populacije Srbije. Demografski pregled, 2013; 47: 1–4.
5. Jokić Vesna. Prostorni razmeštaj i starosna struktura stanovništva kao faktor ograničenja (ravnomernog) razvoja Srbije. Arhitektura i urbanizam, 2013; 38: 17–32.
6. Đurđev B. Arsenović Daniela. Populaciona dinamika u međupopisnom period. Prostorna distribucija stanovništva. U: Populacija Srbije početkom 21. veka, Republički zavod za statistiku Srbije, V. Nikitović (ur.), Beograd, 2015; 42–62
7. Ljiljana Đorđević. Rezultati popisa stanovništva i smanjenje broja školske i predškolske dece u Srbiji. Konferencija RZS Srbije: Demografski trendovi i budućnost sporta u Srbiji, Beograd, 22. 05. 2013.
8. Ministarstvo privrede, sektor za regionalni razvoj i strateške analize privrede Republike Srbije. Izveštaj o regionalnom razvoju Srbije za 2012., Beograd, 2013; 13–22.
9. Šobot Ankica. Rodni aspekti demografskog razvoja Srbije: pitanja fertiliteta i mortaliteta. Demografski pregled, 2012; 46: 1–4.
10. Starenje populacije i novi izazovi koji prate demografske promene. Available from: <http://www.zjzpa.org.rs/>
11. Republički zavod za statistiku Srbije. Stanovništvo. U: Statistički godišnjak Republike Srbije 2011, Andra Milojić (ur.), Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd; 2011; 25–56.
12. Republički zavod za statistiku Srbije. Stanovništvo. U: Statistički godišnjak Republike Srbije 2012, Andra Milojić (ur.), Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd; 2012; 25–56.
13. Republički zavod za statistiku Srbije. Stanovništvo. U: Statistički godišnjak Republike Srbije 2015, Andra Milojić (ur.), Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd; 2015; 25–56.
14. Đurđev B. Koliko dece treba Srbiji? Demografski pregled, 2004; 20: 1–4.
15. Marinković I. Visoka smrtnost kao uzrok depopulacije u Republici Srbiji. Demografski pregled, 2014; 51: 1–4.

Zahvalnost

Prilikom prikupljanja i kreiranja baze podataka za ovaj rad pomoć su mi pružili: doc. dr Daniela Arsenović, Departmana za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu; mr Vesna Jokić, istraživač saradniku u Institutu za arhitekturu i urbanizam Srbije; mr Gordana Bjelobrk, šef odseka za demografiju, RZS Srbije; Ljiljana Đorđević, načelnik Odeljenja za popis stanovništva RZS Srbije. Ovim putem želim da im izrazim zahvalnost. Posebnu zahvalnost u korekciji teksta u toku pisanja rada želim da izrazim dr sci. Miodragu Todoroviću, doajenu zdravstvene statistike Timočke Krajne, a takođe i doc. dr Danieli Arsenović iz Novog Sada na završnoj korekciji teksta ovog rada.